

ÚTMUTATÓ ÉS TANANYAGBEOSZTÁS
Száray Miklós
Történelem 10.
a négyosztályos gimnáziumok és a szakközépiskolák
számára
című tankönyvéhez

Oktatókutató és Fejlesztő Intézet

A tankönyvről

A 2012-ben bevezetett új kerettanterv által előírt történelem tananyagot Száray Miklós öt nagy fejezetre és 46 leckére tagolta. A leckék nagyjából azonos terjedelműek (általában ötoldalasak). A leckék – a komplex tananyag-feldolgozás igényének megfelelően – sok mindent tartalmaznak. A legfontosabb eseményeket, folyamatokat, összefüggéseket a tankönyv szerzője írja le, szakszerűen, érthetően, olvasmányosan. Ez a tankönyvi főszöveg, a „tanulnivaló”. Egy-egy kulcsfogalom, név vagy évszám vastag betűs kiemelésre kerül: ezek segítenek a szöveg áttekintésében, felidezésében. A főszöveget kiegészítő hasznos és érdekes információkat kisebb méretű betűkkel szedettük: ezt csak akkor kell tudni, ha a tanár kéri, viszont az ilyen szövegek teszik igazán tartalmassá, érdekessé a történelemtankönyvet.

A tankönyv sorozatcíme: Új forrásközpontú történelem. A „régí” Forrásközpontú történelem sorozathoz hasonlóan a források most is fontos szerepet kapnak a tankönyvben. A szöveges dokumentumok, képek, rajzok, ábrák, vázlatos térképek nemcsak illusztrációk, hanem a tanórai munka bázisát jelentik. Elemzésükkel, összevetésükkel tárul fel igazán a múlt, s így szereshetők meg azok a képességek, amelyekkel eligazodhatnak a manapság ránk zúduló információövezetben. A forrásokat leckénként számozás jelöli, hogy könnyebben használhassuk és később a tankönyvhöz kapcsolódó taneszközökben (munkafüzet, digitális anyag) egyszerűbben hivatkozhatunk ezekre.

Az ábrák eseménysorokat, folyamatokat, a társadalmak és az államok felépítését, intézményeket, gazdasági modelleket, kulturális jelenségeket, esetenként történelmi fogalmakat mutatnak be. A vizualitás segíthet megérteni és később felidézni mindazt, aminek a leírása sokkal bonyolultabb, hosszadalmasabb lenne. Az ábrák tehát gyorsítják, tartalmasabbá teszik a tananyagfeldolgozást, ahogyan a különböző témájú rajzos térképek is.

A szöveges források, ábrák, térképek és képek elemzését kérdések, feladatok segítik: összetartozásukat a tankönyv egyértelműen mutatja (vékony vonalkák).

A nagy fejezeteket rövid összefoglalások, az összegezések zárják. A szerző szöveggel, áttekintő ábrákkal, néha térképekkel olyan jelenségekre, folyamatokra irányítja rá a figyelmet, amelyek fontosak az éppen megtárgyalt időszakban, de a leckék tanulmányozása közben esetleg nem jutott rájuk kellő figyelem. Az ismétlést, áttekintést szolgálja a tankönyv végi szinkron időtábla. Fontos az idegen nevek, kifejezések kiejtését tartalmazó gyűjtemény is.

Tananyagbeosztásunk alapelvei

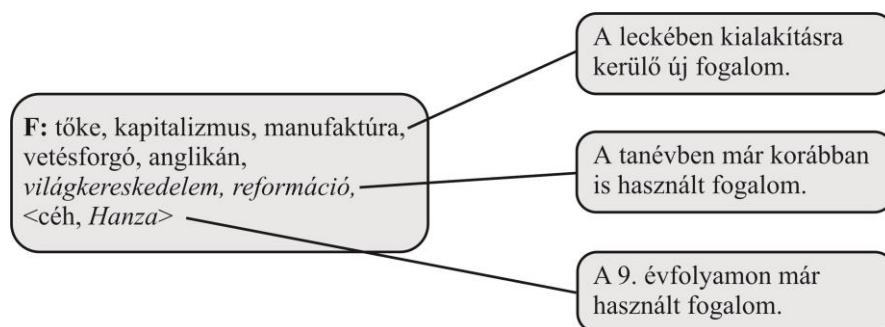
Heti kétórás tantárgyhoz igazodva tananyagbeosztásunk 72 tanórára készült. Bizonyos leckék feldolgozását két tanórában javasoljuk, melyek többsége az érettségi követelményekben nagyobb súllyal megjelenő magyar és/vagy XIX. századi témákhoz kapcsolódnak. Természetesen a tanár ettől a beosztástól eltérhet. A két tanórai felosztásnál azt is alapelvnek tekintettük, hogy az egyik tematikai egységben nagyobb lehetőség legyen forrásfeldolgozásra vagy ábraelemzésre, hiszen ezek fontos fejlesztési követelmények. Így például a mohácsi csata korabeli leírásainak összehasonlítására, szatmári békének, az április törvényeknek elemzésére és értékelésére nagyobb lehetőség nyílik. Ugyancsak így lehet arra is több időt szánni, hogy az Egyesült Államok vagy a XVIII. századi Magyarország államszervezetét részletesebben feldolgozzuk. A rendelkezésre álló időkeret szűkössége miatt a tanár tervezőmunkája, tudatos forrásválasztása még inkább felértékelődik. A feladatok egy része otthoni előzetes feladatként is adható, az otthon szerzett ismeretek pedig később, a lecke forrásainak feldolgozása során elmélyíthetők, rögzíthetők. Ezekre a megoldásokra a megjegyzés rovatban adtunk egy-egy példát (a 4. lecke illetve a 28. és 29. lecke esetében).

A kerettantervben kiemelten szereplő fejlesztési követelményekre (ismeretszerzés, tanulás; kritikai gondolkodás; kommunikáció; tájékozódás időben és térben) is csak egy-egy példát

dát írunk leckénként (kivéve a kétórás feldolgozás esetében), meghagyva a tanárnak a választás lehetőségét a tankönyv sokszínű kínálatából. A megjegyzés rovatban feltüntettük az általános iskolában tanultakat is, melyekre mint előzetes tudásra – reményeink szerint – építeni lehet. Az összegezésre, a számonkérésre és az év végi tematikus rendszerezésre külön tanórák vannak.

Természetesen ez a tananyagbeosztás csak javaslat, melytől a tanár eltérhet. A megjegyzések rovatokat többnyire üresen hagytuk a tanmenetet használó tanár számára.

A tanmenetben szerepelnek a leckékben előforduló és a kerettanterv által előírt fogalmak, nevek, évszámok és földrajzi nevek (topográfia). A tanmenetet úgy készítettük, hogy építeni lehessen a 9. évfolyam már megismert kerettantervi fogalmaira és adataira is, melyek – véleményünk szerint – szükségesek az új lecke feldolgozásához. Ezeket az elemeket mindig a következő szimbólumok között soroltuk fel: <...>. Azokat a fogalmakat és adatokat, amelyek egy olyan témánál is megjelennek, melyek csak későbbi témakörben szerepelnek a követelmények között a következő szimbólumok között jelöltük: [...]. (Például ilyen a 10. *Életmód és művelődés a kora újkorban* című leckében a [társadalmi szerződés] fogalma.) Dőlt betűvel szedve szerepelnek azok a fogalmak és adatok, melyek a tanév során már korábban (pl. korábbi leckében, témakörben) is szerepeltek, és ismét megjelentek.

A 2012-es kerettanterv újdonságának számító értelmező és tartalmi kulcsfogalmak is szerepelnek a tanmenetben. Ezeknek az elemeknek a döntő többségét, már az előző tanévben megismerték és használták a tanulók. E kulcsfogalmak t néhány új is megjelenik a 10. évfolyamon. Az alábbi táblázatban összegyűjtöttük a kulcsfogalmakat, külön jelölve a 10. évfolyam új követelményeit.

Értelmező és tartalmi kulcsfogalmak (* = az évfolyamon megjelenő új kulcsfogalom)	
Értelmező kulcsfogalmak	Történelmi idő, változás és folyamatosság, ok és következmény, történelmi forrás, tény és bizonyíték, interpretáció, jelentőség, történelmi nézőpont.
Tartalmi kulcsfogalmak	társadalom, társadalmi csoport, identitás, társadalmi mobilitás, felemelkedés, lesüllyedés, elit réteg*, népesedés, népességrobbanás, népességfogyás, migráció, életmód, város, nemzet*, nemzetiség*, gazdaság, gazdasági tevékenység, gazdasági rendszer, termelés, termelési egység, erőforrás, gazdasági szereplő, gazdasági kapcsolat, gazdasági teljesítmény*, gyarmatosítás, árutermelés, pénzgazdálkodás, kereskedelem, piac, kereskedelmi mérleg, piaci egyensúly, gazdasági válság, adó, politika, állam, államforma, hatalmi ág, politikai párt, monarchia, köztársaság, önkényuralom, egyeduradalom, diktatúra, demokrácia, polgárjog, államszervezet, közigazgatás, birodalom, szuverenitás, centrum*, periféria*, emberi jog*, állampolgári jog*, népképviselő*, vallás, monoteizmus, politeizmus, vallásüldözés, vallásszabadság, antijudaizmus*, lelkiismereti szabadság*

A tanmenetben külön, a témákhoz kapcsolva is megjelennek ezek a kulcsfogalmak. Néhány esetben beépítettünk olyan, a 9. évfolyamon már használt értelmezési és tartalmi kulcsfogalmakat is, melyek a 10. évfolyam adott témájában nem szerepelnek a követelmények között, de úgy gondoltuk, hogy mégis fontosak abban a témában. Ezeket az elemeket ugyanúgy jelöltük, mint a 9. évfolyam fogalmait és adatait (<...>). Ugyanúgy jelöltük a kulcsfogalmak esetében azokat, amelyek egy olyan témakörnél is megjelennek, amelyek csak későbbi témakörben szerepelnek a követelmények között ([...]). Dőlt betűvel szedve szerepelnek azok a kulcsfogalmak, melyek a tanév során már korábban is szerepeltek.

A tanmenetjavaslatban használt rövidítések:

F: a leckében kialakításra kerülő fogalmak

N: a leckében szereplő fontosabb személyek

É: évszámok

T: topográfia

ÉK: értelmező kulcsfogalmak

TK: tartalmi kulcsfogalmak

Tananyagbeosztás és tanmenetjavaslat

I. A kora újkor története

A tanuló érzékeli, hogy az emberek a maguk által leghelyesebbnek gondolt módon cselekszenek. Az azonban, hogy a különböző korokban mit tartottak helyesnek vagy helytelennek jelentős mértékben eltért egymástól. Ahhoz, hogy az emberek tetteit és döntéseit helyesen tudjuk megítélni, először meg kell érteni a helyzetet, amelyben éltek. Belátja, hogy a világ különböző civilizációit összeköti az emberi alapszükségletek biztosításának igénye (élelem, biztonság, világ megértésének igénye stb.). Megérti, hogy a kultúrák találkozása milyen esélyeket és/vagy veszélyeket hordoz magában.

Képes empatikusan, a leigázottak szempontjából is értékelni a földrajzi felfedezéseket és az azt követő gyarmatosítást.

A tanuló belátja, hogy Amerika felfedezése gyökeresen megváltoztatta a világot. Felismeri, hogy a kereskedelmi utak feletti ellenőrzés általában jelentős hatalmi pozíciót is jelent, valamint hogy a kereskedelmi utak terén lezajló változások átrendezik a régiók közötti gazdasági erőviszonyokat, hosszú távon jelentős gazdasági, társadalmi és politikai következményekkel járnak. Átlátja a tőkés gazdaság működési mechanizmusát, felismeri a termelés új szervezeti formáinak társadalomformáló hatását.

Tudja, hogy a reformáció a katolikus egyház világi hatalmával való szembefordulás eredménye, és érti, hogy a hitélet megújítása mellett a protestáns gondolkodásmód (önkormányzatiság, hivatás-etika) terjesztésével jelentős eszmei és társadalmi hatást gyakorolt Európára. Megismeri az európai régiók eltérő fejlődését és egymásra hatását.

Képes összehasonlítani történelmi időszakokat, egybevetni eltérő emberi sorsokat. Képes a történelmi tér változásainak leolvasására, az adott témához leginkább megfelelő térkép kiválasztására.

Óra	Téma (tankönyvi lecke)	Fogalmak, nevek, évszámok, topográfia	Példák a fejlesztési követelmények teljesítésére	Megjegyzés
1.	1. A nagy földrajzi felfedezések	<p>F: ültetvény, világkereskedelem, <levantei kereskedelem, Hanza>. N: Kolumbusz, Magellán, Vasco da Gama. É: 1492 (Amerika felfedezése). T: <India>.</p> <p>ÉK: történelmi idő, változás és folyamatosság, ok és következmény, jelentőség. TK: társadalom, migráció, gazdaság, gazdasági tevékenység, erőforrás, gazdasági kapcsolat, kereskedelem, pénzgazdálkodás, piac, centrum*, periféria*, <gyarmatosítás>.</p>	<p><i>Kritikai gondolkodás:</i> 3. forrás (Csoportosítsa táblázat segítségével a tényezőket több szempontból (lehetőség – kényszer, politikai-gazdasági tényezők stb.)!</p>	<p>Az általános iskolában tanultak felidézése: <i>felfedezők, utazók (Kolumbusz).</i></p>
2.	2. A reformáció kibontakozása és hatásai	<p>F: reformáció, protestáns, evangélikus, református, <Biblia, eretnokség, reneszánsz>, [unitárius]. N: Luther, Kálvin. É: 1517 (Luther fellépése, a reformáció kezdete). T: <Róma, Német-római Birodalom>.</p> <p>ÉK: történelmi forrás, interpretáció, ok és következmény, jelentőség. TK: társadalom, identitás, életmód, politika, vallás, monoteizmus, vallásüldözés.</p>	<p><i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 6. forrás (Gyűjtse ki, hogy a korabeli hitélet mely jellemzőit említi a dokumentum! Mit kifogásol ezekkel kapcsolatban Luther? Milyen érvei vannak? Miért voltak hatásosak ezek az érvek? Emelje ki a dokumentumból a katolikus hitelveket tagadó részeket! Állapítsa meg, miben kívánja megváltoztatni Luther az egyház szerepét! Magyarázza meg, miért váltott ki éles ellenállást a korabeli katolikus egyházfökből Luther alaptétele, „a hit által való üdvözülés” tana!)</p>	<p>Az általános iskolában tanultak felidézése: <i>reformátorok (Luther, Kálvin).</i></p>

3–4.	3. A Habsburgok felemelkedése és a katolikus megújulás	<p>F: abszolutizmus, ellenreformáció, jezsuita, barokk, <inkvizíció, <i>eretnység</i>>. N: V. Károly. É: 1492 (<i>Amerika felfedezése</i>). T: Németalföld, <Róma>.</p> <p>ÉK: változás és folyamatos-ság, ok és következmény, jelentőség. TK: migráció, gazdaság, erőforrás, pénzgazdálkodás, kereskedelem, gazdasági válság, adó, politika, állam, államszervezet, egyeduralom, monarchia, közigazgatás, birodalom, centrum, periféria, vallásüldözés, antijudeizmus*, <gyarmatosítás>.</p>	<p><i>Kommunikáció:</i> 4. forrás (Mutassa be az abszolutizmus és a rendi dualizmus közötti különbségeket! Vitassák meg, hogy erősítette vagy gyengítette-e a Habsburg Birodalmat politikai felépítése és hatalmas kiterjedése!)</p> <p><i>Tájékozódás időben és térben:</i> 20. forrás (Mely területeket veszített el a katolicizmus a XVI. században? Hol sikerült a XVII. században a katolicizmusnak visszahódítani pozícióit? Mi jellemző ezekre a területekre (hatalmi helyzet, politika, társadalom, gazdaság)?</p>	Az egyik tematikai egység a spanyol abszolutizmus, a Habsburg–Valois párharc, II. Fülöp, Spanyolország hanyatlása; a másik az ellenreformáció, a katolikus megújulás és a barokk.
5.	4. A tőkés termelés kibontakozása Hollandiában és Angliában	<p>F: tőke, kapitalizmus, manufaktúra, vetésforgó, anglikán, világkereskedelem, reformáció, <céh, <i>Hanza</i>>. N: I. Erzsébet. É: – T: London, Németalföld.</p> <p>ÉK: változás és folyamatos-ság, ok és következmény, jelentőség. TK: társadalmi csoport, társadalmi mobilitás, felemelkedés, lesüllyedés, népesedés, népességrobbanás, város, gazdasági rendszer, termelés, termelési egység, gazdasági szereplő, kereskedelem, piac, adó, politika, állam, birodalom, szuverenitás, centrum, vallásüldözés, <gyarmatosítás>.</p>	<p><i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 2. és 3. forrás (Nézzen utána a tőzsde működésének! Keressen XX–XXI. századi példákat egy árucikk árának tőzsdei szárnyalására, majd összeomlására!)</p> <p><i>Kritikai gondolkodás:</i> 12. és 13. forrás (Állapítsa meg, mely folyamatot ábrázolja a ballada! Határozza meg, hogy kik és milyen módon végzik a munkafolyamatot! Vesse össze a balladát a 13. ábrával!)</p>	A 2. és 3. forrás feladatait a tananyag feldolgozás előtti órán házi feladatnak is adhatjuk.
6.	5. Az angol polgárháború és az alkotmányos monarchia kialakulása	<p>F: puritán, Jognyilatkozat, alkotmányos monarchia, abszolutizmus. N: Cromwell. É: 1642–1649 (az angol polgárháború), 1689 (a Jognyilatkozat kiadása). T: London.</p> <p>ÉK: változás és folyamatos-ság, történelmi forrás, interpretáció, jelentőség, <történelmi nézőpont>. TK: társadalom, identitás, elit réteg*, népesedés, kereskedelem, politika, államforma, államszervezet, hatalmi</p>	<p><i>Kritikai gondolkodás:</i> 12. és 13. forrás (Jellemezze Cromwell személyiségét a kép [12.] és a szöveges források [13.] alapján!)</p>	

		ág, <i>egyeduralom, monarchia, köztársaság, parlamentarizmus, vallásüldözés, <politikai párt, diktatúra></i> .		
7.	6. A francia abszolutizmus	F: merkantilizmus, <i>abszolutizmus, manufaktúra, barokk</i> . N: XIV. Lajos. É: – T: Versailles. ÉK: <i>ok és következmény, jelentőség</i> . TK: <i>társadalom, társadalmi csoport, életmód, gazdaság, gazdasági rendszer, termelés, erőforrás, kereskedelem, pénzgazdálkodás, piac, adó, politika, államszervezet, egyeduralom, monarchia, közigazgatás, vallásüldözés</i> .	<i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 12. és 13. forrás (Milyen stílusban épült a kastély? Mi jellemző a parkra? Kereszenek további képeket [az interneten és albumokban] a kastélyról [termek, kert], és készítsenek bemutatót Versailles-ról!)	Az általános iskolában tanultak felidézése: <i>a Napkirály udvara (XIV. Lajos, Versailles)</i> .
8.	7. A Német-római Birodalom és a Habsburgok dunai monarchiája.	F: <i>abszolutizmus, ellenreformáció, protestáns, <rendi monarchia></i> . N: <i>V. Károly, XIV. Lajos</i> . É: 1618–1648 (a harmincéves háború). T: <i><Német-római Birodalom></i> . ÉK: <i>változás és folyamatosság, ok és következmény, jelentőség</i> . TK: <i>társadalom, identitás, adó, politika, állam, államforma, államszervezet, hatalmi ág, egyeduralom, monarchia, közigazgatás, birodalom, szuverenitás, vallás, vallásüldözés</i> .	<i>Tájékozódás időben és térben:</i> 8. forrás (Kövesse nyomon a háború menetét! Azonosítsa a pusztulás területeit! Vesse össze a hadiesemények és a pusztítás térbeni kiterjedését!)	
9.	8. Közép- és Kelet-Európa a XVI–XVII. században	F: <i>kapitalizmus, manufaktúra, [örökös jobbágság], <despotizmus, rendi monarchia></i> . N: I. (Nagy) Péter. É: – T: Szentpétervár. ÉK: <i>történelmi idő, változás és folyamatosság, ok és következmény, jelentőség</i> . TK: <i>társadalom, társadalmi csoport, gazdaság, gazdasági rendszer, termelés, gazdasági kapcsolat, kereskedelem, piac, adó, politika, államforma, birodalom, szuverenitás, centrum, periféria, <önkénturalom></i> .	<i>Tájékozódás időben és térben:</i> 15. forrás (Keresse meg Szentpétervárt a térképen! Mi volt a stratégiai, gazdasági és kulturális jelentősége?) <i>Kritikai gondolkodás:</i> A kép alapján értékelje, vajon a város valóra váltotta-e Péter cár elképzeléseit!	

10.	9. Az Oszmán Birodalom és az Európán kívüli világ	<p>F: <szultán, végvári rendszer, despotizmus, levantei kereskedelem>. N: [I. Szulejmán]. É: – T: <Buda, Nándorfehérvár>.</p> <p>ÉK: változás és folyamatos-ság, ok és következmény. TK: gazdaság, erőforrás, kereskedelem, piac, gazdasági válság, adó, államszervezet, közigazgatás, birodalom, szuverenitás, centrum, periféria, <önkényuralom>.</p>	<p><i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 5. forrás (Határozza meg, mit értenek a hatósugár-elméleten! Keressen konkrét példákat, amelyek alátámasztják az elméletet! Mely tényezők változtathatják meg egy hadsereg hatósugarát?)</p>	
11.	10. Életmód és művelődés a kora újkorban	<p>F: kapitalizmus, reformáció, ellenreformáció, alkotmányos monarchia, [társadalmi szerződés]. N: Kopernikusz, Spinoza. É: T: London.</p> <p>ÉK: változás és folyamatos-ság, történelmi forrás, interpretáció, jelentőség. TK: társadalom, migráció, életmód, város, népesedés, népességfogyás, gazdaság, állam, államforma, hatalmi ág, egyeduralom, parlamentarizmus, szuverenitás, centrum, periféria, [emberi jog*].</p>	<p><i>Kommunikáció:</i> 11. forrás (Melyek a reformáció elvárásai a templombelsőket illetően? Hogyan kapcsolhatjuk ezt össze a polgári erényekkel?)</p>	
12.	Összegezés	<p>ÉK: történelmi idő, változás és folyamatos-ság, ok és következmény, történelmi forrás, interpretáció, jelentőség, <történelmi nézőpont>. TK: társadalom, társadalmi csoport, identitás, társadalmi mobilitás, felemelkedés, lesüllyedés, elit réteg *, népesedés, népességrobbanás, népességfogyás, migráció, életmód, város, gazdaság, gazdasági tevékenység, gazdasági rendszer, termelés, termelési egység, erőforrás, gazdasági szereplő, gazdasági kapcsolat, kereskedelem, pénzgazdálkodás, piac, gazdasági válság, adó, politika, állam, államforma, államszervezet, hatalmi ág, egyeduralom, monarchia, köztársaság, parlamentarizmus, közigazgatás, birodalom, szuverenitás, centrum *, perifé-</p>	<p><i>Ismeretek alkalmazása:</i> Összegezés első feladata (Készítsen a fentiekhez hasonlóan tömör, csak a lényegi vonásokat kiemelő összefoglalót a korszak gazdasági, társadalmi és életmódbeli változásairól!)</p>	

		<i>ria</i> *, <i>vallás, monoteizmus, vallásüldözés, antijudaizmus</i> *, < <i>gyarmatosítás, politikai párt, önkényuralom, diktatúra</i> >, [<i>emberi jog</i> *].		
13.	Ellenőrző, számon kérő óra			

II. A kora újkor története Magyarországon

A tanuló tudja, hogy a sorsfordító történelmi események nem kizárólag egy kiváltó okra vezethetők vissza, és következményeik döntően befolyásolhatják egy adott állam/közösség fejlődésének lehetőségeit. Értékeli a Rákóczi-szabadságharc idején létrejött széles társadalmi összefogás mozgósító erejét és a kölcsönös engedményeken alapuló megállapodás hosszú távú jelentőségét.

Felismeri a kiemelkedő történelmi személyek közösségformáló és társadalomátalakító szerepét. Megérti, hogy a reformáció a bibliafordítás, a magyar nyelvű hitélet és a magyar írásbeliség fellendülése révén formálta jelentősen a magyar művelődéstörténetet, a katolicizmus megújulása során kialakított hagyományok a magyar nemzettudat fontos részévé váltak.

Belátja, hogy az oszmán-török katonai fölény mellett a politikai megosztottság is hozzájárult az ország három részre szakadásához. Megérti a részekre szakadt ország helyzetét a két nagyhatalom ütközőzónájában, és belátja, hogy a török kiűzését a hatalmi erőegyensúly felbomlása tette lehetővé. Átlátja a másfél évszázados török uralom rövid és hosszú távú következményeit.

Képes elemezni az egyetemes és magyar történelem eltérő időbeli ritmusát, és ezek kölcsönhatásait. Képes különböző információforrásokból egyszerű önálló térképvázlatok rajzolására.

Óra	Téma (tankönyvi lecke)	Fogalmak, nevek, évszámok, topográfia	Példák a fejlesztési követelmények teljesítésére	Megjegyzés
14–15.	11. A középkori magyar állam bukása	<p>F: örökös jobbágyság, <báró, rendkívüli hadiadó, mezőváros, rendi monarchia, közneves, végvári rendszer>.</p> <p>N: II. Lajos, Szapolyai János, I. Szulejmán.</p> <p>É: 1526 (a mohácsi csata).</p> <p>T: Mohács, Buda.</p> <p>ÉK: tény és bizonyíték, ok és következmény, interpretáció, történelmi nézőpont.</p> <p>TK: társadalom, társadalmi csoport, társadalmi mobilitás, lesüllyedés, népesedés, kereskedelem, pénzgazdálkodás, adó, politika, állam, államforma, birodalom, szuverenitás, centrum, periféria.</p>	<p><i>Tájékozódás időben és térben:</i></p> <p>1. forrás (Jellemezze Magyarország külpolitikai helyzetét! Milyen változások bontakoztak ki a korszakban? Hogyan reagált erre a magyar külpolitika?)</p> <p><i>Kritikai gondolkodás:</i></p> <p>16. forrás (Mit és milyen eszközökkel fejez ki a kép?)</p>	<p>Az általános iskolában tanultak felidézése: <i>a mohácsi csata</i>.</p> <p>Az egyik tematikai egység a királyi hatalom összeomlása, a rendi kormányzás, a Dózsa-féle parasztháború; a másik a déli végvárvo-nal összeomlása. A második tematikai egységben lehetőség van a mohácsi csata két leírásának (Brodarics krónikája [11.], Szulejmán naplója [13.]) elemzésére, összehasonlítására vagy a történelmi helyszínen (Mohácsi Történelmi Emlékhelyen) múzeumlátogatás vagy múzeumi óra keretében lehet feldolgozni a tananyagot.</p>

16.	12. A kényszerpályára került ország	<p>F: – N: I. Ferdinánd, Dobó István, Zrínyi Miklós, <i>Szapolyai János, I. Szulejmán.</i> É: 1541 (Budát elfoglalja a török, az ország három részre szakadása), 1552 (Eger sikertelen török ostroma), 1566 (Szigetvár esete). T: Kőszeg, Eger, Szigetvár, Bécs, <i>Buda.</i></p> <p>ÉK: ok és következmény, tény és bizonyíték, történelmi nézőpont. TK: társadalmi csoport, politika, állam, államforma, birodalom, szuverenitás.</p>	<p><i>Kritikai gondolkodás:</i> 17. forrás (Milyen lehetőségek álltak a kortársak előtt? Melyek voltak az alapvető célok? Melyik volt a helyes út?)</p>	<p>Az általános iskolában tanultak felidézése: <i>a végvári harcok hősei (Dobó István, Eger).</i> Múzeum- vagy várlátogatás keretében az egyik történelmi helyszínen (pl. <i>Kőszeg, Eger, Szigetvár, Drégely</i>) is fel lehet dolgozni a tananyagot.</p>
17.	13. A három részre szakadt ország	<p>F: <székely, szász, szpáhi, rendi monarchia, végvári rendszer>. N: É: T: hódoltság, <i>Buda, Bécs,</i> <Erdély, Pozsony>.</p> <p>ÉK: változás és folyamatosság, ok és következmény. TK: társadalom, társadalmi csoport, életmód, gazdasági rendszer, adó, politika, állam, államforma, államszervezet, hatalmi ág, monarchia, közigazgatás, birodalom, szuverenitás, vallás.</p>	<p><i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 3. forrás (Mely épületekhez kapcsolódtak a minaretek? Gyűjtse össze az internet segítségével a Magyarországon megmaradt török emlékeket!)</p>	
18.	14. A reformáció Magyarországon	<p>F: <i>unitárius, reformáció, evangélikus, református,</i> <szász, székely>. N: Károli Gáspár. É: – T: Sárospatak, hódoltság, <Erdély>.</p> <p>ÉK: változás és folyamatosság, ok és következmény, interpretáció. TK: társadalom, társadalmi csoport, identitás, migráció, politika, vallás, vallásüldözés, <vallásszabadság>.</p>	<p><i>Kommunikáció:</i> 9. forrás (Mutassa be Erdély rendi, etnikai és felekezeti viszonyait! Tárja fel az egyes elemek között összefüggéseket!)</p>	
19.	15. A Bocskai-szabadságharc	<p>F: hajdú, <i>ellenreformáció,</i> <nádor, végvári rendszer, rendi monarchia>. N: Bocskai István. É: 1591–1606 (a tizenöt éves háború). T: <i>Eger, hódoltság, Bécs,</i> <Erdély>. ÉK: ok és következmény, tény és bizonyíték, interpretáció.</p>	<p><i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 18. forrás (Milyen politikai szerepet szánt Erdélynek Bocskai István Magyarországon életében? Mikor javasolja az egyesülést Magyarországgal?)</p>	

		<p>TK: társadalom, társadalmi csoport, identitás, társadalmi mobilitás, felemelkedés, lesüllyedés, népességfogyás, életmód, adó, politika, birodalom, szuverenitás, vallás, vallásüldözés, <vallásszabadság>.</p>		
20.	16. Erdély aranykora és összeomlása	<p>F: merkantilizmus, hajdú. N: Bethlen Gábor. É: 1618–1648 (a harmincéves háború). T: <Erdély>.</p> <p>ÉK: változás és folyamatos-ság, tény és bizonyíték. TK: társadalom, népesedés, népességfogyás, migráció, gazdaság, gazdasági rendszer, termelés, erőforrás, kereskedelem, pénzgazdálkodás, adó, politika, államforma, monarchia, szuverenitás.</p>	<p><i>Kritikai gondolkodás:</i> 10. (és 8.) forrás (Mutassa be az Erdélyi Fejedelemség kényszerpályáit és lehetőségeit! Vesse össze az ábrát Bethlen Gábor politikai végrendeletével [8.]!)</p>	
21.	17. A királyi Magyarország a XVII. században	<p>F: kuruc, abszolutizmus, ellenreformáció, jezsuita, <egyetem>. N: Pázmány Péter, Zrínyi Miklós (a költő és hadvezér), I. Lipót. É: 1664 (Zrínyi Miklós téli hadjárata, a vasvári béke). T: Nagyszombat, Bécs.</p> <p>ÉK: változás és folyamatos-ság, tény és bizonyíték, interpretáció. TK: társadalmi csoport, identitás, pénzgazdálkodás, adó, politika, állam, államforma, egyeduralom, birodalom, szuverenitás, vallás, vallásüldözés.</p>	<p><i>Kommunikáció:</i> 11. forrás (Tárják fel, milyen politikai érdekek húzódhattak Zrínyi halála mögött! Érveljének az udvar képviselőjeként amellet, hogy a merénylet vádja hamis!)</p>	<p>Az általános iskolában tanultak felidézése: a hadvezér Zrínyi Miklós.</p>
22.	18. A török kiűzése Magyarországról	<p>F: <Aranybulla>. N: Savoyai Jenő, I. Lipót, XIV. Lajos. É: 1686 (Buda visszafoglalása), 1699 (a karlócai béke). T: Bécs, Buda, hódoltság, <Erdély>.</p> <p>ÉK: változás és folyamatos-ság, ok és következmény. TK: társadalmi csoport, társadalmi mobilitás, lesüllyedés, népességfogyás, adó, politika, állam, egyeduralom, közigazgatás, birodalom, szuverenitás.</p>	<p><i>Tájékozódás időben és térben:</i> 11. forrás (Mutassa be a folyamat főbb fordulópontjait! Mivel függtek össze ezek a fordulópontok?)</p>	

23.	19. Élet és halál a török háborúk korában	<p>F: vitézlő rend, <végvári rendszer, céh>. N: – É: – T: hódoltság, Eger.</p> <p>ÉK: változás és folyamatos-ság, ok és következmény, tény és bizonyíték. TK: társadalmi csoport, identitás, társadalmi mobilitás, felemelkedés, lesüllyedés, népesedés, népességfogyás, migráció, életmód, város, gazdaság, gazdasági tevékenység, termelés, erőforrás, gazdasági szereplő, gazdasági kapcsolat, kereskedelem, pénzgazdálkodás, piac, adó, centrum, periféria, <kereskedelmi mérleg>.</p>	<p><i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 9. és 10. forrás (Mutassa be a népesedési változások területi vonatkozásait, és elemezze ezek okait! Hogyan változott az etnikai összetétel?)</p>	
24–25.	20. A Rákóczi-szabadságharc	<p>F: trónfosztás, vitézlő rend, kuruc, <jobbágy>. N: II. Rákóczi Ferenc, XIV. Lajos, I. (Nagy) Péter. É: 1703–1711 (a Rákóczi-szabadságharc), 1707 (az ónodi országgyűlés), 1711 (a szatmári béke). T: Ónod, <i>Sárospatak</i>.</p> <p>ÉK: tény és bizonyíték, ok és következmény, interpretáció, történelmi nézőpont. TK: társadalmi csoport, társadalmi mobilitás, lesüllyedés, gazdasági rendszer, kereskedelem, pénzgazdálkodás, adó, politika, állam, államforma, monarchia, szuverenitás, vallásüldözés.</p>	<p><i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 11. forrás (Mi határozta meg ebben az időszakban a pénz értékét?)</p> <p><i>Kritikai gondolkodás:</i> 15. forrás (Állapítsa meg, mely kérdésekben engedett a dinasztia! Mely sérelmeket nem orvosolták? Magyarozza meg, mely érdekek vezették Károlyit, és melyek az udvart a megegyezés létrehozásában!)</p>	<p>Az általános iskolában tanultak felidézése: <i>kuruc mondák és történetek (kuruc, labanc)</i>. Az egyik tematikai egység Rákóczi Ferenc gyermekkora, az összeküvés, a kuruc hadsereg, kuruc országgyűlések; a másik a szatmári béke, az emigráció. Így lehetőség van a szatmári béke részletes bemutatására, elemzésére, értékelésére. <i>Az első tematikai egység feldolgozható múzeumlátogatás, vagy múzeumi óra keretében is (pl. a Hadtörténeti Intézet és Múzeumban).</i></p>
26.	Összegezés	<p>ÉK: változás és folyamatos-ság, ok és következmény, tény és bizonyíték, interpretáció, történelmi nézőpont. TK: társadalom, társadalmi csoport, identitás, társadalmi mobilitás, felemelkedés, lesüllyedés, népesedés, népességfogyás, migráció, életmód, város, gazdaság, gazdasági tevékenység, gazdasági rendszer, termelés, erőforrás, gazdasági szereplő, gazdasági kapcsolat, kereskedelem, pénzgazdálkodás, piac, adó, politika, állam, államforma, államszervezet, hatalmi ág, egyeduralom, monarchia,</p>	<p><i>Ismeretek alkalmazása:</i> 1. forrás (Kövesse nyomon az erőviszonyok változását! Mely tényezők vannak kiemelve az ábrán a változások okai közül? Kapcsolja össze a változásokat minél több olyan elemmel, melyek nem szerepelnek az ábrán!)</p>	

		<i>közigazgatás, birodalom, szuverenitás, centrum, periféria, vallás, vallásüldözés, <vallásszabadság, kereskedelmi mérleg>.</i>		
27.	Ellenőrző, számon kérő óra			

III. A felvilágosodás, a forradalmak és a polgárosodás kora

A tanuló megérti, hogy a korszakban a társadalmi és gazdasági átalakulások együttesen, egymást erősítve bontakoztak ki, valamint, hogy az ipari forradalom máig ható gazdasági, társadalmi folyamatok elindítója volt. Látja, hogy a felvilágosodás állította középpontba a világmindenség megértésének igényét, a vallásos gondolkodás helyett pedig a tudományos megismerést (gondolkodást), és ezzel a tudományok fejlődésének új korszaka kezdődött. Belátja, hogy a hatalommegosztás és a képviselői elv általánossá válása a polgári államokban a demokratikus jogok gyakorlásának kiterjesztését eredményezte.

Tudja, hogy a felvilágosodás során fogalmazódtak meg a máig is érvényes demokratikus eszmék és azok az elidegeníthetetlen emberi jogok, amelyek mind a mai napig a nyugati típusú demokráciák jogrendjének alapját képezik. Megszületett az állam és egyház szétválasztásának gondolata. Látja, hogy a korszak forradalmi eszméi – szabadság, egyenlőség, testvériség – nem egyszer egymást kizáró módon valósultak meg. Érzékeli, hogy a hatalmi harcokat konfliktusok és kompromisszumok egymást váltó sorozataként lehet leírni.

Felismeri, hogy az ipari forradalom, amely új energiaforrások hasznosítása mellett új technikai eszközök alkalmazásával és a termelési formák átalakításával létrehozta az ipari társadalmat, a népesség számszerű gyarapodását, urbanizációt és az ipari munkásság létszámának növekedését eredményezte. Ismeri a korszakban kialakult politikai ideológiák – liberalizmus, nacionalizmus, konzervativizmus, szocializmus – jellemzőit, és átlátja, hogy ezek átalakult formában ma is léteznek. Látja, hogy a korszak tette az uralkodók és hatalmon levők feladatává a közjó szolgálatát, amely szélsőséges formájában zsarnoki, terrorisztikus eszközökkel történő „népboldogításhoz” vezetett.

Tudja az egyes történelmi korszakokat komplex módon elemezni és bemutatni. Képes a változások megkülönböztetésére.

Óra	Téma (tankönyvi lecke)	Fogalmak, nevek, évszámok, topográfia	Példák a fejlesztési követelmények teljesítésére	Megjegyzés
28.	21. Szellemi forradalom – a felvilágosodás	F: felvilágosodás, racionalizmus, a hatalmi ágak megosztása, természetjog, népszuverenitás, szabad verseny, <i>társadalmi szerződés, alkotmányos monarchia, merkantilizmus.</i> N: Montesquieu, Voltaire, Rousseau, Adam Smith. É: – T: Párizs. ÉK: <i>történelmi forrás, interpretáció, jelentőség.</i> TK: <i>társadalmi csoport, identitás, elit réteg, gazdasági rendszer, gazdasági szereplő, piac, államszervezet, hatalmi ág, egyeduralom, szuverenitás, centrum, periféria, emberi jog, népképviselő*, vallás, vallásszabadság.</i>	<i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 9. forrás (Gyűjtse össze a Montesquieu által felsorolt hatalmi ágakat! Határozza meg ezek szerepköreit, feladatait! Milyen viszonyt javasol a szerző a hatalmi ágak között? Mi a célja ennek a viszonyrendszernek? Hogyan képzelel el a társadalmi szerződés megvalósulását Montesquieu? Hasonlítsa össze Montesquieu és Locke gondolatait!)	Az általános iskolában tanultak felidézése: <i>a felvilágosodás eszméi (Rousseau).</i>

29–30.	22. Anglia és amerikai gyarmata	<p>F: alkotmány, felvilágosodás, a hatalmi ágak megosztása, társadalmi szerződés, népszuverenitás, szabad verseny, alkotmányos monarchia, puritán.</p> <p>N: George Washington.</p> <p>É: 1776. július 4. (az amerikai Függetlenségi nyilatkozat kiadása, az Amerikai Egyesült Államok létrejötte).</p> <p>T: gyarmatok Észak-Amerikában.</p> <p>ÉK: ok és következmény, történelmi forrás, interpretáció, jelentőség.</p> <p>TK: társadalom, identitás, népesedés, migráció, életmód, gazdaság, gazdasági tevékenység, gazdasági kapcsolat, kereskedelem, piac, adó, politika, államforma, államszervezet, köztársaság, parlamentarizmus, közigazgatás, birodalom, szuverenitás, emberi jog, állampolgári jog*, népképviselő, vallásüldözés, vallásszabadság, lelkiismereti szabadság*, <gyarmatosítás, politikai párt>.</p>	<p><i>Kritikai gondolkodás:</i></p> <p>3. forrás (Nézze meg az alkotmányos monarchia kezdeti időszakáról készült ábrát az 5. leckében [31. oldal]! Milyen változásokat lát? Hogyan fejlődött a hatalom megosztás rendszere? Miért volt szükség a miniszterelnöki tisztségre? Milyen félelmeket válthatott ki kezdetben e tisztség létrejötte?)</p> <p><i>Tájékozódás időben és térben:</i></p> <p>16. forrás (Mely területekkel bővült az új állam? Elemezze az Egyesült Államok geopolitikai helyzetét! Tárja fel az új állam gazdasági lehetőségeit! Melyek a legfontosabb erőforrásai? Mit jelképeznek az új állam zászlaján a csillagok? Hasonlítsa össze az 1783-as és a mai zászlót!)</p>	<p>Az általános iskolában tanultak felidézése: az észak-amerikai gyarmatok függetlenségi harca (az amerikai Függetlenségi nyilatkozat).</p> <p>Az egyik tematikai egység az alkotmányos Brit Birodalom, Anglia amerikai gyarmata; a másik tematikai egység a függetlenség kivívása, az Egyesült Államok államszervezete és alkotmánya.</p>
31.	23. A hatalmi egyensúly százada	<p>F: felvilágosult abszolutizmus, merkantilizmus, despotizmus.</p> <p>N: II. (Nagy) Frigyes, XVI. Lajos, [Mária Terézia, II. József].</p> <p>É: –</p> <p>T: Poroszország, Szilézia, Lengyelország, <Német-római Birodalom>.</p> <p>ÉK: ok és következmény, jelentőség.</p> <p>TK: társadalom, gazdaság, gazdasági rendszer, pénzgazdálkodás, adó, politika, állam, államforma, egyeduralom, monarchia, közigazgatás, birodalom, szuverenitás, periféria, vallás, <gyarmatosítás, önkényuralom>.</p>	<p><i>Ismeretszerzés, tanulás:</i></p> <p>6. forrás (Mely tényezők vezettek a felvilágosult abszolutizmus kialakulásához? Gyűjtse össze a felvilágosult abszolutizmus jellemző intézkedéseit, s ezek főbb jellemzőit! Milyen hatásokat váltott ki a felvilágosult abszolutizmus?)</p>	

32.	24. Meghiúsult reformok és forradalom Franciaországban	<p>F: abszolutizmus, <rendi monarchia. N: XVI. Lajos. É: 1789. július 14. (a Bastille ostroma, a francia forradalom kitörése). T: Párizs, Versailles.</p> <p>ÉK: ok és következmény, jelentőség. TK: társadalom, társadalmi csoport, identitás, társadalmi mobilitás, felemelkedés, le-süllyedés, elit réteg, népese-dés, életmód, város, nemzet*, gazdaság, pénzgazdálkodás, gazdasági válság, adó, politika, államforma, egyeduralom.</p>	<p><i>Kommunikáció:</i> 15. forrás (Foglalja össze röviden, mi történt a Bastillénál! Ítélje meg a felkelők és a Bastille védőinek magatartását! Jellemezze a szerző viszonyulását a történetekhez és az esemény jelentőségéhez!)</p>	
33.	25. Kísérlet az alkotmányos monarchia megszüldítésére	<p>F: Emberi és polgári jogok nyilatkozata, alkotmány, alkotmányos monarchia, felvilágosodás, a hatalmi ágak megosztása, népszuverenitás. N: XVI. Lajos. É: T: Párizs, Versailles.</p> <p>ÉK: ok és következmény, történelmi forrás, interpretáció, jelentőség. TK: társadalom, társadalmi csoport, város, nemzet, pénzgazdálkodás, gazdasági válság, adó, politika, államszervezet, monarchia, parlamentarizmus, közigazgatás, emberi jog, állampolgári jog, népképviselő, vallás, <politikai párt>.</p>	<p><i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 2. forrás (Állapítsa meg, hogy mi a célja a dokumentumnak! Tárja fel, hogy mennyiben érvényesülnek a felvilágosodás államelméletének alapelvei a nyilatkozatban! Hogyan valósul meg a népfelség elve? Gyűjtse össze a nyilatkozatban megfogalmazott polgári szabadságjogokat! Kik, és mennyiben korlátozhatják a szabadságjogokat?)</p> <p><i>Kritikai gondolkodás:</i> 10. forrás (Nevezze meg az ábra alapján Franciaország államformáját! Melyek az eltérések az angol modellhez képest?)</p>	Az általános iskolában tanultak felidézése: <i>a francia forradalom vívmányai (polgári nemzet).</i>
34.	26. A forradalom zsarnoksága	<p>F: jakobinus, terror, a hatalmi ágak megosztása, népszuverenitás. N: Danton, Robespierre, XVI. Lajos. É: 1793–1794 (a jakobinus diktatúra). T: Párizs.</p> <p>ÉK: ok és következmény, tény és bizonyíték, jelentőség. TK: társadalmi csoport, identitás, nemzet, politika, államforma, államszervezet, egyeduralom, monarchia, köztársaság, szuverenitás, emberi jog, állampolgári jog, népképviselő, vallás, <diktatúra>.</p>	<p><i>Kommunikáció:</i> 6. forrás (Vitassák meg, jogos volt-e a király letartóztatása!)</p>	Az általános iskolában tanultak felidézése: <i>a terror.</i>

35.	27. Napóleon birodalma és bukása	<p>F: népszuverenitás, alkotmány. N: Napóleon. É: 1804–1814/15 (Napóleon császársága). T: Waterloo, Párizs.</p> <p>ÉK: ok és következmény, tény és bizonyíték, jelentőség. TK: társadalom, társadalmi csoport, identitás, nemzet, gazdaság, politika, állam, államforma, államszervezet, hatalmi ág, egyeduralom, monarchia, közigazgatás, birodalom, szuverenitás, állampolgári jog, vallás, <diktatúra>.</p>	<p>Kritikai gondolkodás: 14. forrás (Az eskü szövege és a tankönyvből megismert tények alapján értékeljük, mennyiben volt rendszerváltás a császárság létrejötté!)</p>	<p>Az általános iskolában tanultak felidézése: <i>Napóleon</i>.</p>
36.	28. Az ipari forradalom és következményei	<p>F: urbanizáció, szabad verseny, manufaktúra, vetésforgó, <nyomásos gazdálkodás>. N: Watt, Stephenson. É: – T: London.</p> <p>ÉK: ok és következmény, tény és bizonyíték, jelentőség. TK: társadalom, társadalmi mobilitás, népesedés, népességrobbanás, népességfogyás, migráció, életmód, város, gazdaság, gazdasági rendszer, termelés, erőforrás, gazdasági szereplő, gazdasági kapcsolat, kereskedelem, piac.</p>	<p>Tájékozódás időben és térben: 1. forrás (Mikor zajlott le az ipari forradalom? Nevezze meg az ábra alapján azt a három tényezőt, amelyek kijelölik az ipari forradalom időszakát! Mennyiben határozható meg pontosan a folyamat kezdete és a vége? Mennyiben épül az előzményekre, s mennyiben folytatódnak a megkezdett folyamatok?)</p>	<p>Az általános iskolában tanultak felidézése (az ipari forradalom találmányai, Watt) mellett, a téma terjedelme miatt építsünk a középiskolában tanult földrajzi ismeretekre és követelményekre előzetes tudásként (a népesedési folyamat szakaszai, népességrobbanás, városodás, városiasodás, városszerkezet). Például a zárójelben felsorolt földrajzi fogalmakat feladhatjuk házi feladatnak ismételni a 13. és 15. források otthoni feldolgozásával együtt. A 29. lecke, a társadalom átalakulása című részének a feldolgozása során visszautalhatunk a 28. lecke demográfiai és urbanizációs ismereteire. Ezekkel a kapcsolódási pontokkal lehetőség van a téma egy tanórai feldolgozásán túllépve az ismeretek részletesebb feldolgozására illetve elmélyítésére.</p>

37–38.	29. A XIX. század uralkodó eszméi	<p>F: nacionalizmus, liberalizmus, konzervativizmus, szocializmus, <i>a hatalmi ágak megosztása, társadalmi szerződés, népszuverenitás, szabad verseny.</i></p> <p>N: Marx.</p> <p>É: –</p> <p>T: –</p> <p>ÉK: ok és következmény, történelmi forrás, interpretáció, jelentőség.</p> <p>TK: társadalom, társadalmi csoport, identitás, társadalmi mobilitás, felemelkedés, le-süllyedés, elit réteg, népességrobbanás, migráció, életmód, város, nemzet, gazdasági rendszer, politika, állam, államforma, egyeduralkodó, parlamentarizmus, közigazgatás, emberi jog, állampolgári jog, népképviselő, vallásszabadság, lelkiismereti szabadság, <diktatúra>.</p>	<p><i>Kritikai gondolkodás:</i></p> <p>12. forrás (Mely okait emeli ki az ábra az átalakulásnak? Melyek a társadalom átalakulásának alapvető jellemzői? Melyek lehetnek ennek politikai következményei?)</p> <p><i>Ismeretszerzés, tanulás:</i></p> <p>17. forrás (Mi alapján osztotta fel korszakokra a történelmet Marx? Hogyan kezelte a múltat, és hogyan vázolta fel a jövőt?)</p>	<p>Az egyik tematikai egység a liberalizmus, a nacionalizmus, a konzervativizmus; a másik a társadalom átalakulása, a szocializmus, a marxizmus.</p> <p>A téma társadalom átalakulása című részének a feldolgozásakor vizsgálhatunk a 28. lecke demográfiai és urbanizációs ismereteire (pl. a 12. forrás feldolgozása során).</p>
39.	30. Hatalmi politika és forradalmi hullámok a XIX. század első felében	<p>F: Szent Szövetség, nacionalizmus, alkotmányos monarchia.</p> <p>N: Metternich.</p> <p>É: 1804–1814/15 (Napóleon császársága).</p> <p>T: Bécs, Párizs.</p> <p>ÉK: ok és következmény, tény és bizonyíték, jelentőség.</p> <p>TK: társadalom, identitás, nemzet, gazdaság, politika, állam, államforma, államszervezet, hatalmi ág, monarchia, birodalom, szuverenitás, népképviselő, állampolgári jog.</p>	<p><i>Kritikai gondolkodás:</i></p> <p>9. forrás (Mi volt az a változás, ami életre hívta a keleti kérdés problémáját? Tárja fel az egyes nagyhatalmi érdekeket a probléma megoldásában!)</p>	
40.	31. A népek tavasza	<p>F: Szent Szövetség, liberalizmus, nacionalizmus, alkotmány, alkotmányos monarchia.</p> <p>N: Metternich.</p> <p>É: 1848 (forradalmak Európában).</p> <p>T: Párizs, Bécs.</p> <p>ÉK: ok és következmény, jelentőség.</p> <p>TK: társadalmi csoport, identitás, nemzet, gazdasági válság, politika, állam, államforma, államszervezet, hatalmi ág, egyeduralkodó, monarchia.</p>	<p><i>Tájékozódás időben és térben:</i></p> <p>3. forrás (Kövesse nyomon a forradalom terjedését, s jellemezze annak sebességét! Következtessen a térkép alapján arra, hogy az egyes városok forradalmaiban mely társadalmi és egyéb ellentétek kerültek a mozgalmak középpontjába!)</p>	

		<i>hia, köztársaság, parlamentarizmus, közigazgatás, birodalom, szuverenitás, centrum, periféria, állampolgári jog, népképviselő.</i>		
41–42.	32. Európa és a világ a XVIII–XIX. században	<p>F: <i>szabad verseny, ültetvény, tőke, kapitalizmus, világkereskedelem.</i></p> <p>N: –</p> <p>É: –</p> <p>T: <Kína, India>.</p> <p>ÉK: <i>ok és következmény, történelmi forrás, interpretáció.</i></p> <p>TK: <i>társadalom, társadalmi csoport, társadalmi mobilitás, felemelkedés, lesüllyedés, népességrobbanás, migráció, életmód, város, nemzet, gazdaság, gazdasági tevékenység, gazdasági rendszer, termelés, erőforrás, gazdasági kapcsolat, kereskedelem, pénzgazdálkodás, piac, politika, közigazgatás, birodalom, szuverenitás, centrum, periféria, <gyarmatosítás>.</i></p>	<p><i>Kritikai gondolkodás:</i></p> <p>2. forrás (Hogyan értékeli Monroe az amerikai–európai viszonyt? Miben látja az európai és az amerikai berendezkedés alapvető különbségét? Milyen formában fogalmazza meg az Egyesült Államok hatalmi igényeit az üzenet?)</p> <p><i>Tájékozódás időben és térben:</i></p> <p>15. forrás (Melyek voltak a gyarmatosítás fő irányai a korszakban? Mely tényezők határozták meg ezeket az irányokat? Mennyiben hatottak az európai hatalmi küzdelmek a gyarmatosításra? Hogyan változott meg a gyarmatok gazdasági szerepe a korszakban?)</p>	Az egyik tematikai egység az Egyesült Államok nagyhatalommá válása, Latin-Amerika; a másik a gyarmatosítás új korszaka, India, Kína.
43.	Összegezés	<p>ÉK: <i>ok és következmény, történelmi forrás, tény és bizonyíték, interpretáció, jelentőség.</i></p> <p>TK: <i>társadalom, társadalmi csoport, identitás, társadalmi mobilitás, felemelkedés, lesüllyedés, elit réteg, népeseződés, népességrobbanás, népességfogyás, migráció, életmód, város, nemzet *, gazdaság, gazdasági tevékenység, gazdasági rendszer, termelés, erőforrás, gazdasági szereplő, gazdasági kapcsolat, kereskedelem, pénzgazdálkodás, piac, gazdasági válság, adó, politika, állam, államforma, államszervezet, hatalmi ág, egyeduradalom, monarchia, köztársaság, parlamentarizmus, közigazgatás, birodalom, szuverenitás, centrum, periféria, emberi jog, állampolgári jog *, népképviselő *, vallás, vallásüldözés, vallásszabadság, lelkiismereti szabadság *, <gyarmatosítás, önkényuralom, politikai párt, diktatúra>.</i></p>	<p><i>Ismeretek alkalmazása:</i></p> <p>1. forrás (Mely társadalmi, gazdasági és szellemi folyamatok hatottak az új eszmeáramlatok kialakulására? Tekintse át az ábra alapján a négy nagy eszmeáramlat egymáshoz való viszonyát! Elemezze, hogyan és miért változott az eszmeáramlatok egymáshoz való viszonya!)</p>	

44.	Ellenőrző, számon kérő óra			
-----	----------------------------	--	--	--

IV. Az újjáépítés kora Magyarországon

A tanuló felismeri, hogy az uralkodó és a rendek egymásra utaltsága, a központi és a helyi hatalom egyensúlya jelentett garanciát a békés építőmunkára. Ugyanakkor ahhoz, hogy helyesen ítéljük meg a változások mértékét és jelentőségét, fontos, hogy jól ismerjük a változások előtti és utáni helyzetet, és ezt összehasonlítsuk egymással. Átlátja, hogy a modernizációs kényszer nyomán alakult ki közéletünkben a ma is meglévő „magyar gondolat” és „szabad gondolat” szembenállása.

Tudja, hogy az ország újjáépítése együtt járt más népek, nemzetiségek befogadásával/betelepülésével/betelepítésével. Mindez soknemzetiségű államot eredményezett, amely később nemzetiségi ellentétek és konfliktusok alapjául szolgált. Ugyanakkor e nemzetiségek/etnikumok előbb a gazdasági fejlődésben, majd a politikai életben is fontos szerepet játszottak.

Ismeri a gazdasági, kereskedelmi, kulturális fejlődés legfontosabb tényeit, és képes ezt összehasonlítani az európai fejlődéssel. Tudatosul benne, hogy Magyarország a Habsburg Birodalom része volt, megérti a birodalmiságból fakadó problémák lényegét, és reális képet alkot Magyarország birodalmon belüli helyzetéről. Érti a vármegyerendszer szerepét a függetlenség bizonyos elemeinek a megőrzésében. Látja, hogy a változások kedvezően érintették a mezőgazdaság helyzetét, de bizonyos értelemben gátját jelentették a hazai ipari termelés kibontakozásának.

Képes statisztikai, demográfiai adatok komplex elemzésére. Ismereteket tud meríteni szakmunkákból is.

Óra	Téma (tankönyvi lecke)	Fogalmak, nevek, évszámok, topográfia	Példák a fejlesztési követelmények teljesítésére	Megjegyzés
45–46.	33. Magyarország új helyzete a Habsburg Birodalomban	F: Pragmatica Sanctio, Helytartótanács, felsőtábla, alsótábla, <rendi országgyűlés, nemesi vármegye, köznemes, báró> N: III. Károly. É: 1723 (Pragmatica Sanctio), 1711 (a szatmári béke). T: Bécs, <Pozsony>. ÉK: ok és következmény, interpretáció. TK: társadalmi csoport, politika, állam, államforma, államszervezet, hatalmi ág, monarchia, közigazgatás, birodalom, szuverenitás, vallás.	<i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 4. forrás (Nézzon utána az interneten, miért nevezték Magyarországot Mária országának! Miért elevenítették fel a kultuszt a XVIII. században? Milyen politikai tartalmakat fejez ki az allegória?) <i>Kritikai gondolkodás:</i> 11. forrás (Hogyan értékeli a magyar országgyűlés szerepét és erejét az államkancellár? Hogyan látja az országgyűlés és a megye kapcsolatát? Milyen taktikát lát jónak? Mi a kapcsolat e taktika és a magyar intézményrendszer között?)	Az egyik tematikai egység az udvar és a rendek erőviszonya, a nőági örökösödés elismerése, Magyarország államszervezete; a másik az országgyűlés és a vármegye felépítése és működése.
47.	34. A XVIII. századi népességnövekedés és etnikai következményei	F: betelepítés, betelepülés. N: – É: – T: Határörvidék, Bácska, Bánát. ÉK: ok és következmény. TK: társadalom, társadalmi csoport, identitás, népesedés, népességrobbanás, migráció, életmód, nemzetiség*, termelés, erőforrás, politika, állam, vallás.	<i>Tájékozódás időben és térben:</i> 8. forrás (Mely területek vonzották a népességet, s honnan érkeztek a betelepülők? Mely okokra vezethetők vissza a népmozgások? Azonosítsa a háromféle migrációt! Hogyan változtathatták meg az etnikai viszonyokat a népmozgások?)	Az általános iskolában tanultak felidézése: <i>nemzetiségi viszonyok (betelepítés).</i>

48.	35. A magyar gazdaság újjáépítése	<p>F: vetésforgó, manufaktúra, tőke, <önellátás, majorság, nyomásos gazdálkodás, céh>. N: – É: – T: hódoltság, <Erdély>.</p> <p>ÉK: ok és következmény, tény és bizonyíték. TK: társadalom, népesedés, migráció, város, gazdaság, gazdasági tevékenység, gazdasági rendszer, termelés, erőforrás, gazdasági szereplő, gazdasági kapcsolat, kereskedelem, piac, gazdasági válság, szuverenitás, centrum, periféria, <kereskedelmi mérleg>.</p>	<p>Kritikai gondolkodás: 15., 16. és 17. forrás (Elemezzék a három táblázat alapján [15., 16., 17.] kereskedelmünk helyzetét! Állapítsák meg, mely áruféleségek adták a kivitelt, és melyek a behozatalt! Mire következhetnek az áruszerkezetből? Értékeljék Magyarország külkereskedelmi mérlegét! Hogyan változott a külkereskedelmi mérleg? Milyen gazdasági folyamatokra következethetnek a külkereskedelmi mérleg alakulásából? Készítsen külkereskedelmünkről ábrát (grafikon, diagram) a táblázatok alapján!)</p>	<p>Az általános iskolában tanultak felidézése: <i>Magyarország újjáépítése a Habsburg Birodalom keretei között.</i></p>
49–50.	36. Reformok és felvilágosult abszolutizmus Magyarországon	<p>F: vámrendelet, úrbéri rendelet, Ratio Educationis, türelmi rendelet, jobbágyrendelet, felvilágosult abszolutizmus, <rendi országgyűlés, nemesi vármegye>. N: Mária Terézia, II. József, II. (Nagy) Frigyes. É: 1740–1780 (Mária Terézia), 1780–1790 (II. József). T: Határőrvidék, Szilézia, Lengyelország.</p> <p>ÉK: ok és következmény, tény és bizonyíték, interpretáció. TK: társadalom, társadalmi csoport, identitás, társadalmi mobilitás, felemelkedés, lecsüllyedés, népesedés, életmód, gazdasági rendszer, pénzgazdálkodás, piac, adó, politika, állam, államforma, egyeduralkodó, monarchia, közigazgatás, birodalom, szuverenitás, vallás.</p>	<p>Kommunikáció: 2. forrás (Hasonlítsa össze a kép [1.] és az ábra [2.] üzenetét a magyar rendek segítségéről!)</p> <p>Kritikai gondolkodás: 11. és 12. forrás (József hatalomgyakorlásának mely jellemzőit mutatja be a két forrásrészlet [10. és 11.]? Vesse össze e jellemzőket a korszak eszméivel! Hogyan fogadhatták József politikáját a magyar rendek?)</p>	<p>Az egyik tematikai egység Mária Terézia és a rendek együttműködése, Mária Terézia rendeletei; a másik II. József, a felvilágosult zsarnok, II. József rendeletei.</p>
51.	37. A kompromisszum helyreállítása a rendek és a Habsburg-dinasztia között	<p>F: felvilágosodás, türelmi rendelet, jobbágyrendelet, <rendi monarchia>. N: Kazinczy Ferenc, II. József. É: 1780–1790 (II. József), 1789. július 14. (a francia forradalom kitörése). T: <Pozsony>.</p> <p>ÉK: ok és következmény, interpretáció, történelmi nézőpont.</p>	<p>Ismeretszerzés, tanulás: 8. forrás (Gyűjtse össze a törvény alapján a rendek által elért eredményeket! Hogyan szabályozza a törvény Magyarország és a Habsburg Birodalom viszonyát?)</p>	

		TK: társadalmi csoport, identitás, nemzet, nemzetiség, gazdasági válság, politika, állam, államforma, egyeduralkodó, közigazgatás, birodalom, szuverenitás, vallás.		
52.	Összegezés	ÉK: ok és következmény, tény és bizonyíték, interpretáció, történelmi nézőpont. TK: társadalom, társadalmi csoport, identitás, társadalmi mobilitás, felemelkedés, lecsüllyedés, népesedés, népeségrobbanás, migráció, életmód, város, nemzetiség *, gazdaság, gazdasági tevékenység, gazdasági rendszer, termelés, erőforrás, gazdasági szereplő, gazdasági kapcsolat, kereskedelem, pénzgazdálkodás, piac, gazdasági válság, adó, politika, állam, államforma, államszervezet, hatalmi ág, egyeduralkodó, monarchia, parlamentarizmus, közigazgatás, birodalom, szuverenitás, centrum, periféria, vallás, <kereskedelmi mérleg>.	<i>Ismeretek alkalmazása:</i> 1. forrás (Tekintse át és elemezze az ábrán szereplő témákat időrendben! Tárja fel az egyes oszlopokban szereplő szempontok között kölcsönhatásokat! Keressen az ábráról hiányzó, de ismeretei alapján a XVIII. század történetén végigvezethető témákat! Készítsen a fent témákban a tankönyvi ábrához hasonló felépítésű áttekintő táblázatot!)	
53.	Ellenőrző, számon kérő óra			

V. A reformkor, forradalom és szabadságharc Magyarországon

A tanuló tudja megkülönböztetni egymástól azokat az okokat, amelyek már jóval a vizsgált esemény előtt léteztek, azoktól, amelyek az esemény közvetlen kiváltó okaiként értékelhetők. Látja, hogy az események bekövetkeztének vannak közvetett és közvetlen okai – ezt úgy is értelmezhetjük, hogy a dolgok bekövetkeztének mindig vannak feltételei és vannak közvetlen kiváltó okai.

Megérti, hogy a közös cél eredményezte a forradalom és szabadságharc idején létrejövő nemzeti egységet és összefogást, amely számos politikai, társadalmi és katonai eredménnyel járt, és hogy a szabadságharcot csak két nagyhatalom katonai agressziója volt képes levern.

Érti, hogy a korszakot a nemzeti és a liberális eszme megerősödése, valamint az európai centrumhoz való fölzárkózás kényszere határozza meg. Belátja, hogy ezek nyomán fogalmazódott meg a jobbágyi és rendi viszonyok megszüntetésének, az érdekegyesítés, a közhatalmítás, valamint a nemzeti nyelv és kultúra megteremtésének szükségessége, amelyek a polgári viszonyok és a nemzeti önállóság megteremtését célozzák. Tudja, hogy e célok megvalósítása állította középpontba azokat a nagyformátumú politikusokat, akik túllépve egyéni érdekeiken, egymást kiegészítve a közösség hosszú távú érdekeit szolgáló reformprogramok mellé állították a közvéleményt.

Képes felidézni a polgárosodó Magyarország kiépülésének meghatározó gondolatait, megidézni annak kulcsszereplőit, egyszerűbb biográfiákat összeállítani.

Óra	Téma (tankönyvi lecke)	Fogalmak, nevek, évszámok, topográfia	Példák a fejlesztési követelmények teljesítésére	Megjegyzés
54.	38. A napóleoni háborúk hatásai Magyarországon	F: <köznyemes, báró, jobbágy>. N: Napóleon. É: 1804–1814/15 (Napóleon császársága). T: Pest-Buda.	<i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 13. forrás (Vegye számba a korszak társadalmi csoportjait! Milyen alapon váltak el egymástól az egyes társadalmi rétegek? Melyek a változások irányai?)	

		<p>ÉK: ok és következmény, történelmi forrás.</p> <p>TK: társadalom, társadalmi csoport, társadalmi mobilitás, felemelkedés, lesüllyedés, népesedés, életmód, város, gazdaság, kereskedelem, pénzgazdálkodás, piac, gazdasági válság, adó, politika, szuverenitás, centrum, periféria.</p>		
55–56.	39. A reformok megindítói: Széchenyi István és Wesselényi Miklós	<p>F: reform, polgári átalakulás, cenzúra, <ösiség>.</p> <p>N: Széchenyi István, Wesselényi Miklós.</p> <p>É: 1830 (Széchenyi István: Hitel című művének megjelenése, a reformkor kezdete).</p> <p>T: Vaskapu, Pest-Buda.</p> <p>ÉK: történelmi idő, ok és következmény, történelmi forrás, jelentőség, történelmi nézőpont.</p> <p>TK: társadalom, társadalmi csoport, identitás, életmód, nemzet, gazdaság, gazdasági rendszer, kereskedelem, pénzgazdálkodás, politika, állam, monarchia, birodalom, szuverenitás.</p>	<p><i>Kritikai gondolkodás:</i></p> <p>14. és 15. forrás (Vesse össze a szöveges forrást [14.] és az ábrát [15.]! Értelmezze az egyes pontok tartalmát! Figyelje meg az ábrán a logikai kapcsolatok megítélését! Mire következtethet ezekből?)</p> <p><i>Ismeretszerzés, tanulás:</i></p> <p>19. forrás (Hogyan viszonyult egymáshoz a két politikai emberileg és politikailag? Nézzen utána az interneten, mit tett Széchenyi, mikor Wesselényit politikai okokból elítélték!)</p>	<p>Az általános iskolában tanultak felidézése: a magyar reformkor képviselői (<i>Széchenyi István, Wesselényi Miklós</i>).</p> <p>Az egyik tematikai egység Széchenyi István és Wesselényi Miklós, illetve Széchenyi bekapcsolódása a politikai életbe, Széchenyi programja; a másik tematikai egység Wesselényi programja, Széchenyi gyakorlati tevékenysége.</p>
57–58.	40. Politikai irányzatok a reformkorban	<p>F: liberális nemesség, centralista, önkéntes és kötelező örökvltság, közteherviselés, érdekegyesítés, védővám, reform, polgári átalakulás, szabad verseny, <nemesi vármegye, rendi országgyűlés>.</p> <p>N: Kőlcsey Ferenc, Deák Ferenc, Kossuth Lajos, Eötvös József, <i>Széchenyi István, Wesselényi Miklós, Metternich</i>.</p> <p>É: 1832–1836 (rendi országgyűlés).</p> <p>T: <Pozsony>.</p> <p>ÉK: ok és következmény, történelmi forrás, jelentőség.</p> <p>TK: társadalmi csoport, társadalmi mobilitás, felemelkedés, lesüllyedés, népesedés, migráció, életmód, gazdaság, gazdasági teljesítmény*, politika, állam, államszervezet, hatalmi ág, monarchia, közigazgatás, birodalom, szuverenitás.</p>	<p><i>Kommunikáció:</i></p> <p>11. forrás (Fogalmazza meg a karikatúra üzenetét! Gyűjtse össze az erre utaló elemeket!)</p> <p><i>Ismeretszerzés, tanulás:</i></p> <p>13. forrás (Miben látta Kossuth az önkéntes örökvltság problémáját? Vesse ezt össze Dessewffy álláspontjával [10. forrás]! Mivel indokolta Kossuth a jobbágyfelszabadítás szükségességét?)</p>	<p>Az általános iskolában tanultak felidézése: a magyar reformkor képviselői (<i>Kőlcsey Ferenc, Kossuth Lajos, Deák Ferenc</i>).</p> <p>Az egyik tematikai egység a kolerajárvány és következményei, az 1832–1836-os országgyűlés – a reformkor kezdete, a kormányzat támadása és kudarca, a fontolva haladók; a másik Kossuth és a liberális többség, a centralisták.</p>

59.	41. Politikai küzdelmek az 1840-es években	<p>F: államnyelv, márciusi ifjak, érdekegyesítés, védővám, liberális nemesség, centralizáció.</p> <p>N: Batthyány Lajos, Petőfi Sándor, Deák Ferenc, Kossuth Lajos, Széchenyi István, Metternich.</p> <p>É: 1844 (a magyar nyelv államnyelvvé nyilvánítása).</p> <p>T: Pest-Buda, <Pozsony>.</p> <p>ÉK: ok és következmény, történelmi forrás, történelmi nézőpont.</p> <p>TK: életmód, város, gazdaság, gazdasági tevékenység, gazdasági rendszer, termelés, erőforrás, gazdasági kapcsolat, gazdasági teljesítmény, kereskedelem, pénzgazdálkodás, piac, politika, állam, államforma, birodalom, szuverenitás, centrum, periféria, <politikai párt>.</p>	<p><i>Kritikai gondolkodás:</i> 19. és 20. forrás (Gyűjtse össze és értelmezze az egyes kérdésekben megfogalmazott álláspontokat! Miben értettek egyet, s mennyiben látták másképpen a problémákat? Mely kérdések jelennek meg a karikatúrán?)</p>	
60.	42. A nemzeti ébredés Magyarországon	<p>F: jobbágyfelszabadítás, emancipáció, államnyelv, nacionalizmus.</p> <p>N: Kossuth Lajos, Kölcsey Ferenc.</p> <p>É: –</p> <p>T: Pest-Buda.</p> <p>ÉK: ok és következmény, jelentőség, történelmi nézőpont.</p> <p>TK: társadalom, identitás, társadalmi mobilitás, felemelkedés, lesüllyedés, népességrobbanás, életmód, nemzet, nemzetiség, politika, állam, közigazgatás, birodalom, szuverenitás.</p>	<p><i>Ismeretszerzés, tanulás:</i> 17. forrás (Milyen stílusban épült a múzeum? Gyűjtsön képeket az interneten a korszak jellemző épületeiről! Milyen szerepet játszott a korszakban a Nemzeti Múzeum az ország kulturális életében? Vesse ezt össze a jelennel!)</p>	<p>A témához kapcsolódhat múzeumlátogatás vagy múzeumi óra (pl. a Magyar Nemzeti Múzeumban).</p>
61–62.	43. Törvényes forradalom és konszolidációs kísérlet	<p>F: nemzetőrség, áprilisi törvények, felelős kormány, sajtószabadság, népképviselő, cenzusos választójog, jobbágyfelszabadítás, polgári átalakulás, köztelherviselés, alkotmányos monarchia, <perszónálunió>.</p> <p>N: Szemere Bertalan, Széchenyi István, Deák Ferenc, Kossuth Lajos, Eötvös József, Batthyány Lajos, Petőfi Sándor.</p> <p>É: 1848. március 15. (forradalom Pesten), 1848. április 11. (az áprilisi törvények),</p>	<p><i>Tájékozódás időben és térben:</i> 3. forrás (Kövesse nyomon a forradalom menetét térben és időben! Korábbi tanulmányai, olvasmányai és március 15-i ünnepélyeken szerzett élményei alapján mutassa be az egyes helyszínek eseményeit! Mi a jelentősége annak, hogy a budai helyőrségben sok olasz katona szolgált?)</p>	<p>Az általános iskolában tanultak felidézése: március 15. mint iskolai ünnepély; a forradalom és szabadságharc kiemelkedő személyiségei (Petőfi Sándor, Kossuth Lajos, Batthyány Lajos). Az egyik tematikai egység a reformkor eredményei, a forradalmi átalakulás kezdete, a pesti forradalom, a felelős kormány megalakulása;</p>

		<p>1848 (forradalmak Európában).</p> <p>T: Pest-Buda, Bécs, <Pozsony, Erdély>.</p> <p>ÉK: ok és következmény, történelmi forrás, jelentőség, történelmi nézőpont.</p> <p>TK: társadalom, társadalmi mobilitás, felemelkedés, lesüllyedés, életmód, gazdasági rendszer, politika, állam, államforma, államszervezet, hatalmi ág, monarchia, parlamentarizmus, közigazgatás, birodalom, szuverenitás.</p>	<p>Ismeretszerzés, tanulás:</p> <p>12. forrás (Gyűjtse össze a magyar minisztérium jogköreit! Mit ért a törvény felelős minisztérium alatt? Hogyan nevezzük az így létrejött államberendezkedést? Vizsgálja meg az uralkodóhoz és az Ausztriához fűződő viszonyt!)</p>	<p>a másik az áprilisi törvények, a jobbágyfelszabadítás.</p>
63.	44. A fegyveres harc kirobbanása, a védelem megszervezése	<p>F: felelős kormány, népképviselő, jobbágyfelszabadítás.</p> <p>N: Jellasics, Görgey Artúr, Kossuth Lajos, Batthyány Lajos.</p> <p>É: 1848. szeptember 29. (a pákozdi csata).</p> <p>T: Pákozdi, Pest-Buda, Bécs.</p> <p>ÉK: ok és következmény, jelentőség, történelmi nézőpont.</p> <p>TK: társadalom, társadalmi csoport, identitás, nemzet, nemzetiség, pénzgazdálkodás, adó, politika, állam, államforma, parlamentarizmus, közigazgatás, birodalom, szuverenitás.</p>	<p>Kritikai gondolkodás:</p> <p>10. forrás (Következtessen a kép alapján a gyűlésen résztvevők társadalmi összetételére! Mennyiben látszik meg ez a gyűlés határozatain? Nézzon utána az interneten, miért Balázsfalván tartották a gyűlést!)</p>	<p>Az általános iskolában tanultak felidézése: <i>a forradalom és szabadságharc kiemelkedő személyiségei (Jellasics, Görgey Artúr).</i></p> <p>A téma feldolgozható múzeumlátogatás vagy múzeumi óra keretében is (pl. a Pákozdi-sukorói csata emlékkiállításának megtekintésével).</p>
64–65.	45. Önvédelmi harc és fényes diadal	<p>F: Függetlenségi nyilatkozat.</p> <p>N: Ferenc József, Windischgrätz, Bem József, Kossuth Lajos, Szemere Bertalan, Görgey Artúr.</p> <p>É: 1849. április 14. (a függetlenség kimondása).</p> <p>T: Debrecen, Pest-Buda, Bécs, <Erdély>.</p> <p>ÉK: ok és következmény, történelmi forrás, jelentőség, történelmi nézőpont.</p> <p>TK: nemzet, nemzetiség, politika, állam, államforma, államszervezet, hatalmi ág, egyeduralkodó, monarchia, parlamentarizmus, közigazgatás, birodalom, szuverenitás, <politikai párt>.</p>	<p>Tájékozódás időben és térben:</p> <p>11. forrás (Miért kényszerítette megállásra Windischgrätzet felvidéki hadjáratával Görgey? Mi volt a stratégiai jelentősége a branyiszközi ütközetnek? Mutassa be, hogyan változott meg a katonai helyzet a tél végére!)</p> <p>Kritikai gondolkodás:</p> <p>18. forrás (Mit jelentet jogi értelemben a trónfosztás? Milyen történelmi tényekkel indokolta a dokumentum a lépést?)</p>	<p>Az általános iskolában tanultak felidézése: <i>a forradalom és szabadságharc kiemelkedő személyiségei (Kossuth Lajos, Görgey Artúr, Bem József).</i></p> <p>Az egyik tematikai egység a császári hadsereg támadása, Erdély a harcok folytatásának kulcsa, a felvidéki hadjárat; a másik az első magyar ellentámadás, az olmützi alkotmány – Függetlenségi nyilatkozat.</p>

66.	46. Fényes győzelmek és a túlerő diadala	<p>F: tavaszi hadjárat, nemzeti-ségi törvény, <i>Függetlenségi nyilatkozat, államnyelv, emancipáció.</i></p> <p>N: <i>Kossuth Lajos, Szemere Bertalan, Görgey Artúr, Ferenc József, Windischgrätz, Bem József.</i></p> <p>É: 1849. április 6. (az isasze-gi csata), 1849. május 21. (Buda felszabadítása), 1849. augusztus 13. (a világosi fegyverletétel), <i>1849. április 14. (a függetlenség kimondá-sa).</i></p> <p>T: Isaszeg, Világos, <i>Debre-cen.</i></p> <p>ÉK: <i>történelmi idő, ok és következmény, jelentőség, történelmi nézőpont.</i></p> <p>TK: <i>identitás, nemzet, nem-zetiség, politika, állam, ál-lamforma, államszervezet, egyeduralom, monarchia, birodalom, szuverenitás.</i></p>	<p><i>Tájékozódás időben és tér-ben:</i></p> <p>15. forrás (Elemezze az orosz beavatkozás utáni kato-nai és politikai helyzetet! Mérlegelje, hogy melyik összpontosítási terület volt alkalmasabb az ellenállásra! Kövesse a hadi eseményeket! Miben különbözött Haynau hadművelete Windischgrätz 1848. decemberi–1849. janu-ári hadműveletétől? Mivel magyarázható a Szeged tér-ségébe tartó Görgey kerülőút-ja? A hadi események ismere-tében foglaljon állást a fegy-verletétel jogosságának kér-désében!)</p>	<p>Az általános iskolában tanultak felidézése: <i>a forradalom és szabad-ságharc kiemelkedő személyiségei (Kossuth Lajos, Görgey Artúr, Bem József).</i></p> <p>A téma feldolgozható múzeumlátogatás vagy múzeumi óra keretében <i>(pl. a Hadtörténelmi Inté-zet és Múzeumban)</i> vagy az órára meghívható valamelyik huszár ha-gyományörző egyesület.</p>
67–68.	Összegezés	<p>ÉK: <i>történelmi idő, ok és következmény, történelmi forrás, jelentőség, történelmi nézőpont.</i></p> <p>TK: <i>társadalom, társadalmi csoport, identitás, társadalmi mobilitás, felemelkedés, le-süllyedés, népesedés, népes-ségrobbanás, migráció, élet-mód, város, nemzet, nemzeti-ség, gazdaság, gazdasági tevékenység, gazdasági rend-szer, termelés, erőforrás, gazdasági szereplő, gazdasá-gi kapcsolat, gazdasági telje-sítmény *, kereskedelem, pénzgazdálkodás, piac, gaz-dasági válság, adó, politika, állam, államforma, állam-szervezet, hatalmi ág, egyed-uralom, monarchia, parla-mentarizmus, közigazgatás, birodalom, szuverenitás, centrum, periféria, <politikai párt>.</i></p>	<p><i>Ismeretek alkalmazása:</i></p> <p>1. forrás (A jobbágykérdés áttekintő ábrája.)</p> <p>A 237. oldal (Önvédelmi harc és fényes diadal c. lecke) 10. forrásának fel-használásával vita Görgey és Kossuth ellentétéről (akár dramatikus megjelenítéssel).</p>	<p>Az egyik tematikai egység az összegezés javasolt témái közül a tanár által kiválasztottak áttekintése; a másik vita a korszak alapvető kér-déseiről a javasolt té-mákból.</p> <p>Az egyik tematikai egység feldolgozható múzeumlátogatás vagy múzeumi óra keretében is <i>(pl. a Magyar Nemzeti Múzeumban vagy Had-történelmi Intézet és Mú-zeumban).</i></p>
69.	Ellenőrző, számon kérő óra			

Év végi rendszerezés				
Óra	Téma	Fogalmak, nevek, évszámok, topográfia	Példák a fejlesztési követelmények teljesítésére	Megjegyzés
70.	Politika-, állam-, jog- és intézmény-történet	<p>ÉK: történelmi idő, változás és folyamatosság, ok és következmény, történelmi forrás, tény és bizonyíték, interpretáció, jelentőség, történelmi nézőpont.</p> <p>TK: nemzet*, nemzetiség*, politika, állam, államforma, hatalmi ág, politikai párt, monarchia, köztársaság, önkényuralom, egyeduralom, diktatúra, demokrácia, polgárjog, államszervezet, közigazgatás, birodalom, szuverenitás, centrum*, periféria*, emberi jog*, állampolgári jog*, népképviselő*, <gyarmatosítás, politikai párt, önkényuralom, diktatúra>.</p>	<p><i>Ismeretek alkalmazása:</i></p> <p>A) Államformák, politikai rendszerek Franciaországban: Összegezés, 172. oldal 2. forrás (Elemezze, hogy a táblázat milyen szempontok szerint vizsgálja a francia történelmet! Mely tényezők maradtak ki? Tárja fel az egyes jellemzők között kölcsönhatásokat!)</p> <p>B) Magyarország államszervezetének változásai: 33. Magyarország új helyzete a Habsburg Birodalomban, 177. oldal 12. forrás (Hasonlítsa össze a XVIII. és a XVII. századi [tankönyv 74. oldal] magyar államberendezkedést! Mennyiben figyelhető meg a modernizáció az államszervezetben? Hogyan változott az Ausztriához fűződő viszony? Mennyiben befolyásolta Ausztria és Magyarország kapcsolatát a rendi berendezkedés?)</p> <p>43. Törvényes forradalom és konszolidáció 228. oldal 9. forrás (Milyen politikai berendezkedés valósult meg Magyarországon? Mutassa be a választási rendszert, a törvényhozás és a végrehajtó hatalom működését! Elemezze az Ausztriához fűződő viszonyt!)</p>	<p>Összegezése és rendszerezése a témának a tankönyvi források, az összegeзések és az időrendi táblázat felhasználásával. A tanár válogatja össze a konkrét tartalmakat, a hozzákapcsolódó feladatokkal.</p> <p><i>Pl. A) Államformák, politikai rendszerek Franciaországban; B) Magyarország államszervezetének változásai.</i></p>
71.	Társadalom-, életmód- és gazdaságtörténet	<p>ÉK: történelmi idő, változás és folyamatosság, ok és következmény, történelmi forrás, tény és bizonyíték, interpretáció, jelentőség, történelmi nézőpont.</p> <p>TK: Társadalom, társadalmi csoport, identitás, társadalmi mobilitás, felemelkedés, lesüllyedés, elit réteg*, népesedés, népességrobbanás, népességfogyás,</p>	<p><i>Ismeretek alkalmazása:</i></p> <p>8. Közép- és Kelet-Európa a XVI–XVII. században, 43. oldal 1. forrás (Hogyan változott Közép-Európa szerepe az európai munkamegosztásban? Mi jellemezte a különböző időszakokat?)</p>	<p>Összegezése és rendszerezése a témának a tankönyvi források, az összegeзések és az időrendi táblázat felhasználásával. A tanár válogatja össze a konkrét tartalmakat, a hozzákapcsolódó feladatokkal.</p>

		<p>migráció, életmód, város, nemzet*, nemzetiség*, gazdaság, gazdasági tevékenység, gazdasági rendszer, termelés, termelési egység, erőforrás, gazdasági szereplő, gazdasági kapcsolat, gazdasági teljesítmény*, gyarmatosítás, árutertermelés, pénzgazdálkodás, kereskedelem, piac, kereskedelmi mérleg, piaci egyensúly, gazdasági válság, adó, <kereskedelmi mérleg>.</p>	<p>19. Élet és halál a török háborúk korában, 104. oldal 17. forrás (Milyen az összetétele a kivitelnek és a behozatalnak? Milyen a kettő mérlege? Milyen kiviteli cikkeink voltak még a lábon hajtott marha mellett?)</p> <p>35. A magyar gazdaság újjáépítése, 186. oldal 10. forrás (Gyűjtse össze a manufaktúraalapítás feltételeit! Elemezze, hogyan valósultak meg ezek a feltételek Magyarországon!)</p> <p>36. Reformok és felvilágosult abszolutizmus Magyarországon, 190. oldal 7. forrás (Határozza meg az ábra alapján, mit jelent a kettős vámhatár kifejezés! Hogyan védte a birodalmat a külső vámhatár? Miért mondhatjuk, hogy a belső vámhatár összbirodalmi érdekeket érvényesített? Milyen gazdasági és politikai következményei lehettek a kettős vámhatárnak?)</p> <p>41. Politikai küzdelmek az 1840-es években, 217. oldal 4. forrás (Milyen tendenciák figyelhetők meg külkereskedelmünkben?)</p>	<p><i>Pl. A magyar gazdaság a világgazdaságban és a Habsburg Birodalomban.</i></p>
72.	Vallás- és művelődéstörténet	<p>ÉK: történelmi idő, változás és folyamatosság, ok és következmény, történelmi forrás, tény és bizonyíték, interpretáció, jelentőség, történelmi nézőpont.</p> <p>TK: vallás, monoteizmus, politeizmus, vallásüldözés, vallásszabadság, antijudaizmus*, lelkiismereti szabadság*.</p>	<p><i>Ismeretek alkalmazása:</i></p> <p>A) Európa vallásai: Összegezés, 58. oldal 1., 2. és 3. forrás (Figyelje meg a különböző vallások terület elhelyezkedésének és a centrumterületek kiterjedésének a változásait! Milyen okok állhatnak e jelenségek hátterében?)</p> <p>B) Magyarország felekezeti viszonyai: 14. A reformáció Magyarországon 76. oldal 5. forrás (Mutassa be az ország felekezeti viszonyait! A földrajzi megoszlásnak milyen vonatkozásait tudja ki-</p>	<p>Összegezése és rendszerezése a témának a tankönyvi források, az összegezések és az időrendi táblázat felhasználásával. A tanár válogatja össze a konkrét tartalmakat, a hozzákapcsolódó feladatokkal.</p> <p><i>Pl. A) Európa vallásai;</i></p> <p><i>B) Magyarország felekezeti viszonyai.</i></p>

			<p>emelni [társadalmi, etnikai, kulturális]? Vesse össze a magyarországi képet az európai viszonyokkal!)</p> <p>33. Magyarország új helyzete a Habsburg Birodalomban, 175. oldal 5. forrás (Gyűjtse össze a protestánsok jogait! Gyűjtse össze a protestánsok számára előírt korlátozásokat! Milyen jogai voltak a katolikus egyháznak a protestánsok felet? Milyen céllal születtek a rendelkezések? Mire utal az, hogy a kérdést nem törvényben szabályozták, hanem rendelettel?)</p>	
--	--	--	--	--

Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet
A kiadásért felel: dr. Kaposi József főigazgató
Raktári szám: RE17242
A tanmenetet készítette: Stróbl Terézia
Felelős szerkesztő: Pálinkás Mihály